

ATATÜRK'ÜN DEMOKRASİ DERSLERİ (IV)

Prof. Dr. Özer OZANKAYA

Atatürk, *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* adlı kitabının bir bölümünü de "Çalışma Yaşamı" konusuna ayırmıştır. Demokrasi kültürü ve demokrasi eğitimi, toplum yaşamının niteliğini kavramayı gerektirdiğine göre, "çalışma yaşamı" konusunda da bireylerin düşünmesini ve belli bir anlayışa ulaşmasını gerektireceği açıktır.

Bu cümleden olarak Atatürk, *Medeni Bilgiler*'in günümüz türkçesine aktardığımız bu son bölümde "İş, İşbölümü, Çalışma Ahlakı, Toplumsal dayanışma ve toplumsal güvenlik" kavramları üzerinde özlü ve gerekçeli bir biçimde durmakta, bu konularda da demokrasinin belirgin niteliklerini aydınlığa çıkaran açıklamalar getirmektedir.

Bu açıklamaların, çağdaş bir toplumda yaygınlıkla gözlemlenen şu ekonomik davranış ölçülerini Türk toplumunda yerleştirmeyi amaçladığı söylenebilir: 1. Ulusal bir ekonomiye sahip olma gereğinin kavranması; 2. Bireylerin zaman ve emeğini kazançlı olacak biçimde değerlendirme bilinciyle davranılması; 3. Yaşlılık döneminin "işe yaramazlık" biçimini almamasına özen gösterilmesi; 4. Kadın-erkek ayrımı olmaksızın her bireyin toplum yaşamına her yönden ve "yurttaşlık eşit düzeyinde bulunarak" katılmasının sağlanması; 5. Yaşam düzeyinin —dolayısıyla üretim ve tüketim düzeylerinin— sürekli yükseltilmesi ve bu amaç için de genel yarara hizmet eden genel kurumların genişletilip çoğaltılması.

Bu bölümle birlikte tüm Medeni Bilgiler kitabında önerilmekte olan düşünceler göz önüne alındığında, Atatürk'ün girişiminin gerçek anlamında bir "Uygarlık Tasarısı" (Projet de civilisation) kapsam ve ölçüğünde olduğu kabul edilebilir. Zaten "geri bırakılmışlık" koşullarından kurtulmak, "izleyici" bir yaklaşımla değil, en ileri sayılan insanlık kesimlerine bile "öncülük" eden bir yaklaşımla başarılabilecek bir iştir ancak. İnsanlığın tarihinde evrensel boyutlu tüm atılımların, o günkü dünyanın en ileri kesimlerini bile aşan geniş kapsamlı ve uzun soluklu atılımlar olduğu göz önünde bulundurulursa, Kemalizmin de insanlığın en ileri kesimlerinde bile hâlâ başarı-

lamıyan bir şeyi başarmada, yani hem bireye hem de topluma birlikte "özgürlük ve adalet" sağlamada tüm uygar toplumlara örnek olabilecek değerde olduğunu kavramak büyük önem taşır.

Şimdi yine Atatürk'ü dinliyelim :

İŞ BÖLÜMÜ

"İnsanların maddi, düşünsel bir takım gereksinimleri vardır; toplumsal bir kurulun da ortaklaşa gereksinimleri vardır. Herkes kişisel gereksinimlerini tek başına karşılayamaz. Toplum üyelerinden her biri bir iş, bir şey yapar. Bütün bu işler ve şeyler her insanın ve toplumun gereksinimlerini karşılar.

Demek oluyor ki bir toplumun ve onun üyelerinin işleri, bireyleri arasında bölünmüştür. Buna işbölümü derler.

İlkel topluluklarda asıl olarak işler kadınla erkek arasında bölünmüştür.

Erkek av gibi hayvansal besinleri, kadın da meyva toplamak, tarım yapmak gibi bitkisel besinler sağlamak işlerini yaparlardı. İşlerin böyle bölünmüş olması, kadınla erkeğin özelliklerine göre değildir; bunun temeli dinsel; bir takım boş inançlar yüzündendi. Bu inançlar bugün bile Afrika yabanlarında vardır. Örneğin kadının ineğe dokunması tiksiniç olup yasaktır (mekruhtur). Kadınlar fıstık yağı çıkarırken erkeklerin orada bulunması günahdır.

İlkel insan kümelerinde şu türlü de bir iş bölümü oldu; örneğin kimi oymaklar yalnız çömlekçilik ederlerdi; kimileri yalnız silahlar yaparlardı.

Esnaf kurulları döneminde iş bölümü arttı. Çünkü her esnaf kurulu bir iş görür. Kimi kez aynı sanat bir çok dallara ayrılır, marangozluk, doğramacılık gibi. Dahası, bir sanat dalına giren işler ayrı ayrı adamlara gördürülür; örneğin odun önce oduncular, sonra biçkiciler, sonra kerestecilerden geçer.

Bugünkü büyük sanayi döneminde ise işbölümü çok ileri gitmiştir; her ülkede binlerce çalışma dalı vardır. İşbölümü maddi işlerde olduğu gibi düşünsel, siyasal, yönetsel işlerde de çoğalmıştır; örneğin bilim, her biri bir konusu ve yöntemi bulunan birçok bölümlere ayrıldı. Bir adamın bir bilimi tümüyle kavramasına olanak kalmadı.

İşbölümünü geliştiren nedenler, nüfus çokluğudur. Sanat ve mesleklerin çokluğu ve bunların ayrı ayrı bireylerce yapılması, yani işbölümü yoluyla yaşam koşulları katlanılabilir bir durumda tutula-

bilmektedir; aynı zamanda büyük uzmanlar, buluşlar, ilerlemeler bu yolla olmaktadır.

İş bölümü insanlar arasında var olan doğal ve tarihsel bağlara yeni bir çok güçlü bağlar eklemiştir. Bu yeni bağlar, insanlara birbirlerinin eksiklerini tamamlatan, yalnız bugünü değil yarını da güven altına almaya çalışan bağlardır.

BAĞLILIK (DAYANIŞMA) —İnsanlar birbirine bağlıdır—

Bilim, toplumların büyüklüğünün gizini insanlara açmıştır; bu giz, insanların birbirine olan bağlarıdır.

Bütün insanlar bir toplumsal gövdenin üyeleridir ve bu nedenle birbirine bağlıdır. Bir de insanlar ölümlerin kültürel kalıtları olduklarından, aralarındaki bağlar her çağı ve her yeri kapsar.

Bu bağlar doğaldır, toplumsaldır ve ekonomiktir.

Doğal bağın bize öğrettiği şudur: özellikle iş bölümü ve kültürel kalıtıcılık yüzünden, herkes malik olduğu şeyin ve dahası kendi kişisel varlığının en büyük bölümünü atalara ve bir zamanda yaşadığı insanlara *borçludur*.

Eğer böyle ise, yani eğer her yerde insanın insana karşı bir borcu varsa, bütün borçlar gibi bunun da ödenmesi gerekir. Bu borçlar:

- Kimin tarafından ödenmelidir? İnsanlar arasındaki doğal ve toplumsal bağdan yararlanarak servet kazananlar tarafından. Çünkü eğer gelmiş, geçmiş, adı bilinmiyen binlerce bağlı insanlar olmasaydı, bu servetin kendisi de olmazdı.
- Kime ödenmeli? Doğal ve toplumsal bağdan zarar görenlere! Gerçi bu alacaklıların kişi olarak bilinmelerine olanak yoktur; ama bunların temsilcileri vardır; devlet ya da birçok toplumsal yardım kurumları.
- Nasıl ödenmeli? Bir kez devlete vergi, özellikle artar vergi olarak ve sonra bağ ve yardım kurumlarına kendiliğinden verilebilir.

Bu söylediklerimizden, insanların geçmişin ve bugünün ergilerinden (nimet), birbirine bağlı ve birbirine yardımcı olmalarından (dolayı) hepsinin eşit ölçüde yararlanamamış ve yararlanamamakta oldukları anlaşılıyor. Bu eşitsizliği gidermek için, bir bölüm insanlardan başka bir bölüm insanlar için sanki zarar ödemesi (tazminat) isteniyor. Bu değişik yararlanmanın başlıca nedeni, kuşkusuz ki insanların, türlü nitelikler ve yetenekler yüzünden birbirlerine benzememeleridir.

Bu noktada şöyle bir görüş belirtilmektedir. Evrimin amacı, insanları birbirine benzetmektir; dünya birliğe doğru yürümektedir, insanlar arasında sınıf, derece, ahlâk, giysi, dil, ölçü farkı gittikçe azalmaktadır. Tarih, yaşamak kavgasının ırk, din, kültür, eğitim yabancuları arasında olduğunu gösterir. Birliğe doğru yürüyüş, barışa doğru da yürüyüş demektir.

Bağlılık hakkında bir düşünce edinmeğe en elverişli olan düşünüş ve görüş, bu son görüş olabilir.

Ama, birer düşünce olarak aldığımız bağlılık görüşlerinin gereklerini uygulamada "Toplumsal sağlamalar" (teminler) adı altında toplayabiliriz. Bu toplumsal sağlamalara Devlet Sosyalistliğine yaklaşılarak varılabilir. Bu yol, yasa yoludur.

1. İş kurumu,
2. Kentlerin ve iş yerlerinin sağlık koruması,
3. Bulaşıcı hastalıklara karşı korunma,
4. İşçilerin yaşlılığa ve kazalara karşı sigortası,
5. Hasta ve yaşlı yoksullara zorunlu yardım,
6. Çiftçi sendikaları,
7. Yardım dernekleri kurulması,
8. Ucuz evler yapılması,
9. Okul çocukları için okullarda kooperatifler,
10. Bütün bu gibi derneklere devlet bütçesinden yardım, bu ve buna benzer işleri sağlamak için yasalar.

Bağlılığın saydığımız biçimde uygulamaları çoktur; ama bu uygulamalar düşüncesi her yerde benimsenmiş değildir; çok eleştirilere de uğramaktadır. Özellikle bağlılık görüşünün uygulamalarını, bireyin sorumluluk duygusunu zayıflatan ya da yok eden bir davranış olarak görenler vardır. Diyorlar ki düşkünlüğümüzü, eksikliğimizi, utançlarımızı toplumun üstüne atmak, bireysel sorumluluğu kaldırmaktır. Oysa ahlâk yasasının temeli bireysel sorumluluktur.

Bu eleştiriler zorla ve hukuksal bir biçimde toplumsal borç düşüncesini bir yana bıraktırmaya yeterli olabilir. Bağlılığın ahlâka temel olacağı da sağlam bir sav olmayabilir. Ama bağlılığın edimsel olarak şunları öğrettiği de görülmektedir :

1. Başkasına olan bir iyilik bize de iyiliktir; başkasına olan kötülük bize de kötülüktür. Bu nedenle iyiliği sevmek ve kötülükten kaçınmak gerekir.

2. Yaptığımız işler çevremizde sevinçler ya da acılar olarak yankılar uyandırır; bu durum bize vicdan görevleri duyurur.
3. Bağlılık bizi başkaları için hoşgörölü yapar. Çünkü başkalarının kusurlarında bizim de istemiyerek çoğu kez birlikte suçlu olduğumuzu gösterir.

Özetle bağlılık, "herkes kendi için" düşüncesinin yerine, "herkes herkes için" düşüncesini koyar. Bu düşünce toplumsaldır, ulusaldır, geniş ve yüksek anlamıyla insanidir.

ÇALIŞMA - MESLEK

Çalışma bireysel ve toplumsal bir zorunluluktur.

1. Maddi servetin gerekliliği: Maddi servet A) insanın kendisi için gereklidir; çünkü insanın bedensel gereksinimleri vardır; bunlar giderilmedikçe insan yaşayamaz. İnsanın düşünsel, ahlaki gereksinimleri de vardır; bunlar giderilmedikçe, insanlık ve ahlak bağımsızlığı korunamaz, insan gibi yaşanamaz; insanın gönlü ve kafası kararır. B) Servet aile ve devlet bakımından da gereklidir; çünkü yarına güvenle bakamıyan bir insan, bir aile kurmayı düşümez; ya da yaşama araçlarından yoksun aileler kurulur. Yaşama araçları olmayan ailelerden kurulu bir devlet varlığı da sağlam olmaz.

Bir insan için mutluluk denilen şey, bu saydığımız koşulların sağlanmasındadır.

İnsan maddi, düşünsel, toplumsal yaşama araçlarından yoksun, yoksulluklar içinde kalırsa, yaşamda umutsuzluğa düşer, gözlerini geleceğe çevirmeksizin yaşar. Araştırma ve inceleme için zaman bulamaz. Kendisinde düşünce yaşamı durur. Yaşam onun için bir kölelik olur. İstencinden bile vazgeçmek zorluğunda kalabilir. Anlaşıyor ki insanın servet edinmesi gereklidir. İnsanın servet edinebilmesi için çalışması zorunludur. Ama insan yalnız özgürlük aracı olarak servete sahip olmalıdır; yoksa servete tutsak olmak için değil. Kuşkusuz herkes aynı sağlıkta, aynı huy ve yetenekte değildir. Ama herkes aynı yaşam yasasına bağlıdır: çalışmadan hiç bir şey kazanılamaz. Herkes belli bir biçim ve sınır içinde, bir yandan yeteneğinin, gücünün, köken ve çevresinin etkisi altındadır, öte yandan da gereksinimlerinin bağımlısıdır. İşte insan bu çelişik koşullar içinde yararlı bir sonuç elde etmeğe çalışmak zorundadır. Yararlı bir sonuçtan söz ediyoruz, evet çünkü sonuçsuz uğraşı çalışma sayılır.

maz. Hiç bir şey yapmamak ya da sonuçsuz, anlamsız şeyler yapmak çalışma yasasına karşı büyük bir kabahattir.

2. Doğa hiç bir şey vermez, her şeyi kazanmak gerekir. Kazanmanın yolları hangileridir? Örnek olarak en ilkel, çıplak ve her şeyden yoksun bir insanı alalım. Bu türlü bir insan için kalıttan (miras) söz edemeyiz. Çünkü aldığımız örnek ailesiz, durağan konutu olmuyan, ilkel bir insandır. Bu noktada kazanmanın doğal yollarını arayacak olursak yalnız tek bir temel görülür: çalışmak! Bundan başka bir çıkar yol yoktur. İnsan doğal olarak kendi kişiliğine sahiptir. Bu özellik insanı bütün dünyaya sahip kılabilir. Yani insan zekâsı, sanatı, istenci yardımıyla bütün öğeleri kendine bağımlı kılabilir. Bu bize çalışmanın yüksek değerini, ahlakî niteliğini ve her şeyden daha kutsal olan bir hakkı, çalışmak hakkını gösterir.

Çalışma insanların maddi güçlerini geliştirir ve yaşam için vazgeçilmez olan şeyleri sağlar. Çalışmaksızın düşünsel gelişme ve ahlaki yetkinleşme de olanaksızdır. "Tenbellik bütün kötülüklerin ana-sıdır."

3. Çalışmak bir cezalandırılma değildir.

Çalışmaktan, çaba harcamaktan, bir cezadan, bir sıkıntıdan, bir kötülükten kaçır gibi kaçınmak, çok kötü ve düşüncesizce bir davranıştır. Çalışmak, aslında sıkıntı verici bir şey değildir. Yalnız tutulan işin türü ile kişinin yetenekleri ve zevkleri arasında uygunluk olmalıdır.

Çalışmak, ilk sıkıntıları ve ilk isteksizlikleri yenildikten sonra en şiddetli bir zevktir. Çalışmayı ceza saymak, onun güzelliğini ve iyiliklerini tanımamak, doğaya karşı haksızlık olur. İnsan çalıştığı için, eli altında ya da kafasının içinde ürününü büyümekte ve yükselmekte gördüğünde ne büyük zevk duyar! Bu ürün ister çiftçinin ekini, ister mimarın evi ya da yontucunun yontusu, ister bir bilginin kitabı ya da bir sanatçının keşfi olsun, zevk birdir. Bu zevk, bütün zahmetleri, sapan arkasında dökülen terleri, sanatçının, düşünürün kimi kez pek üzüntülü olan yorgunluklarını hemen unutturur.

İnsan çalışır, ama işini ancak toplumun yardımıyla yetkinleştirebilir, yararlı, değerli bir duruma getirebilir. Ancak toplumun yardımıyla ki çalışan her birey ile onun kişiliği arasında sürekli bir alışveriş kurulur.

Yapılan işin kimseye yararı yok ise, onun için çalışmak verimsiz bir uğraş olarak kalır. Öyleyse, topluma yararlı bir iş yapmak gerekir; bu durum çalışmayı toplumsal bir görev durumuna getirir.

Çalışmak genel yasadır; gelir sahibi zenginler de bu yasanın dışında kalamazlar; var olan zenginlikler ulusal servetin artmasına yardım edecek biçimde kullanılmalıdır. Bir zengin bedensel çalışma yapmadan edebilir; ancak bu durumda etkinliklerini düşünsel uğraşına yöneltmelidir.

Meslek Nasıl Seçilir ve Yapılır?

1. Meslek seçimi :

Her zorunlu çalışma sert ve ağır gelir. İnsanın çalışmaktan hoşlanması ve zevklenmesi için mesleğinin yeteneklerine uygun ve gücüyle orantılı olarak seçilmiş olması gerekir. Bu bakımdan gençlikte en önemli sorun, meslek seçimidir. Kişisel mutluluk ve aynı zamanda toplumsal yarar buna bağlıdır. Herkes yeteneğiyle orantılı bir konuda bulunmalıdır. Çoğu kez bir mesleğin görünüşteki yararlarına kapılan bir genç, o görevin güçlükleriyle uyumlu olacak biçimde güçlerini sağlamamış ise aşırı ölçüde ve yararsız çabalarda bulunmak zorunda kalır ve kendinden de memnun olmaz. Bundan da ötede, başkasının daha iyi dolduracağı bir yeri tutmakla haksızlık etmiş olur. Gençler kıskançlıktan ve başkalarının elde ettiği parlak sonuçlar düşünden sakınmalıdırlar. Sakımlı (ihtiyatlı) davranış, ve toplumsal görev kaygısı bunu gerektirir.

Biri subay giysilerinin sırmaları hoşuna gittiği için asker olmak ister, bir başkası da bir yazarın ya da bir ressamın kazandığı servet ve ün gözlerini kamaştırdığından, zekâ ve öğrenimini gözönüne almadan yazar ya da sanatçı olmak isterse, bu gibi davranışların sonucu çoğunlukla düş kırıklığıdır. Bir başka açıdan, bu gibiler toplum bütünlüğü adına yitirilmiş güçlerdir. Bunlar daha iyi yönetilselerdi, kendilerinin yaşamı güvenceye alınmış, insanlığın mutluluğu da artırılmış olurdu. Her halde akla uygun ve doğru olan şudur: Herkes kendi yetisine göre bir iş tutmalıdır. İnsanın değeri her işte belli olur. İşini yapanın bulunduğu durum ne olursa olsun, o iyi bir adam olabilir.

İnsan kendine göre bir mesleğe girmeyip de bir başkasına girmekle özgürlüğünü sınırlandırır ve sanıldığından daha çok geleceğini yanlış saptamış olur. Çünkü sapılan bir yol kolayca bırakılmaz; her mesleğin gerekleri, görenekleri ve inançları vardır. Bunlara insan ister istemez bağımlı olur.

II. Meslek erdemleri : Her meslek kimi yetenekler ve özel nitelikler ister. Bu kuşkusuzdur. Ama kimi ortaklaşa erdemler vardır ki, bunlar aynı zamanda kişinin başarısı ve kendisine verilmiş işlerin

iyi gitmesi için gereklidir. En aşağı dereceden en yukarıya değin genel koşullar aynıdır :

Üstlere karşı özen, doğruluk, gönülyapıcılık; astlara karşı güler-yüzlülük ve kabul edilen işte çaba gösterme, doğruluk, ağzı-sıkılık, bu gibi erdemler olmadan, ne arkadaşlar arasında iyi ilişkiler olur ve ne de iş başarıya ulaşır. Meslek görevi yalnız kişinin başarısını ve güvenliğini değil, belki daha çok topluluğun gönencini ilgilendirir.

Yurt bütün çocuklarının çalışması ile ve yardımı ile yaşar ve bundan başka toplumun işleyişinde yararsız hiç bir parça yoktur. Devleti yöneten bakanla, yurdun gönencine elinin işi ile yardım eden sanatkâr arasında yalnız küçük bir fark vardır. O da şudur : Birinin görevi bir başkasınıkinden daha önemlidir. Ama her ikisi de iyi yapılmak koşulu ile, ahlâki değer aynıdır.

Bundan dolayı herkes kendisine düşen işten memnun olmalıdır. Mesleği ne olursa olsun, bir yarar doğuracak ve bir görev görecektir. İnsan görevini yüreklilik, atılganlık, doğruluk ve namuslulukla yapınca, elinden geleni yapmış olur. Aynı zamanda bu görevi başkalarına karşı çekememezlik duygusundan arınmış olarak yapmalıdır.

Yolunda yalnız olmayacaksın, orada aynı ereği güden başkalarıyla birlikte yürüyeceksin; bu yaşam yarışmasında başkaları yetenekleri bakımından sizi geçebilirler. Bir başarı elinizden kaçabilir. Bundan dolayı onlara kızmayınız ve elinizden geleni yapmışsanız, kendi kendinize de kızmayınız. Asıl önemli olan başarı değil, çabadır.

3. Girişim Düşüncesi : Bir tenbellik ya da ahlâk gevşekliği, çoğu kez insanı atalarının yaşadığı aynı işte ve aynı noktada duraklatır. "Babam, büyükbabam böyle yaptılar. Ben niçin başka türlü yapayım?" derler. Kuşaktan kuşağa, dış yaşamın genel koşulları değişir. Yeni koşullara uymayan ve gelenekte direten, tek kalmaya, zayıf düşmeye ve ölüme mahkûmdur. Bugün, bir gezinti için yavaş giden bir arabanın yolun güzelliklerinden yararlanmaya elverişli bir ulaştırma aracı olduğu öne sürülemez. Bir işte yüksek-hız treniyle giden bir rakiple yarışma söz konusu olunca, araba ile gitmek geç kalmak için en güvenilir bir yoldur. Her şey böyledir.

Her işte en iyi ve gücü ile orantılı olanı aramalıdır. İnsan yüreklilik gösterebilmeli ve tehlikeyi göze alabilmelidir. İnsan yeni bir girişimde özel bir zevk duyar; gücünü ve değerini anlar; o zaman kendini daha iyi değerlendirir ve başkalarına değerini kabul ettirir. Yalnız kalınca, kendi güçsüzlüğünün acısını duyar."